

Мацнейшы, дужэйшы знішчае больш слабога, але пераможца неўзабаве развітваецца з жыццём – і тое, чым усё гэта завяршылася, набывае ў апавяданні ўсёахопнае трагічнае гучанне. У апавяданні “Пагоня” анімалістычныя вобразы набываюць маральна-філасафічную і сацыяльную значнасць. У “Пагоні” вобразы жывёл успрымаюцца як антрапалагічна-рэальныя істоты, якія маюць канкрэтызаванае сэнсава-алегарычнае напаўненне. Жорсткія законы, паводле якіх жывуць звяры дзеля таго, каб выжыць, нагадваюць амаральныя правы ў сучасным грамадстве. Вось як адгукнуўся на “Пагоню” даследчык У. Мехаў: “Апавяданне, зразумела, не пра жывёльны свет, хоць дзейныя асобы ў ім лось і ваўкі. Яно пра нас, пра людзей. Звярыная грызня на выспе, дзе ваўкі жэрлі лася і ў неспатоленым усё-такі голадзе накінуліся адно на аднаго – алегарычнае адлюстраванне таго, што адбываецца вякі і вякі між людзей” [3, с. 4]. І. Пташнікаў дае глыбокае напаўненне падтэксту апавядання, каб паказаць, якія пакуты і выпрабаванні ў часы культуры асобы, падчас рэпрэсій, падазрэнняў і пераследаў перажываў народ.

Драматызм і трагізм чалавечых лёсаў і народнага жыцця, якія непасрэдна ці апасродкавана суадносяцца з эпохай таталітарызму, парушэннямі законнасці і рэпрэсіямі, і па сённяшні дзень не маюць ніякага рацыянальнага пераканаўчага вытлумачэння іх тагачаснай неабходнасці. У “Пагоні” выразна чуецца трывога мастака-гуманіста за сучаснае і будучае жыццё, якому пагражаюць войны, разбурэнні, прыродныя катаклізмы і тэхнагенныя катастрофы.

У апавяданні І. Пташнікава “Львы” (1987) анімалістычная тэма перакрываюцца з чарнобыльскай. Традыцыйнае для беларускай літаратуры апісанне жывёл набывае ў гэтым творы псіхалагізаванае выяўленне. У абмалёўцы вобраза сабакі пісьменнік выкарыстоўвае такі прыём, як анімалістычны псіхалагізм. Стан здароўя Джукі, пачуцці і перажыванні людзей, грызня сабак, выратаванне ад міліцэйскай кулі – усё гэта адлюстравана праз светаўспрыманне героя-сабакі. Такі мастацкі прыём дапамагае больш ярка ўсвядоміць сітуацыю, у якой апынуўся жывёльны свет і людское грамадства пасля Чарнобыля. У творах, дзе шырока выкарыстоўваюцца прыёмы анімалізму, І. Пташнікаў кожны раз акцэнтуюе ўвагу на тым, што гінуць жывёлы не самі па сабе, а па віне чалавека.

Прааналізаваныя творы пісьменніка адносяцца да так званых суб’ектыфікаваных наратыўнага тыпу. Пазіцыя пісьменніка як стваральніка мастацкага свету канкрэтызуецца ў сістэме ўзаемадачыненняў з героямі твора, а таксама знаходзіць сваё выражэнне ў аўтарскіх адступленнях і каментарыях, у выразна выяўленай ацэначнасці, аксіялагічнасці.

Як можна пераканацца, прадметам маральна-філасофскай споведзі, лірычнага маналага ў многіх апавяданнях 80-90 х гг. ХХ стагоддзя пісьменніка становіцца аўтабіяграфія, асабістыя ўспаміны І. Пташнікава. Аўтар – актыўны ўдзельнік падзей, з лірычнай шчырасцю выяўляе сваю творчую і грамадзянскую пазіцыю, застаецца самім сабою. Яго творах характэрны спосаб адкрытага, непасрэднага самавыражэння, выразная спавядальнасць і аўтабіяграфізм. У сюжэтах часта спалучаны дзве часавыя плыні – мінулае і цяперашняе, адбываецца аўтарскі дыялог з імі. Час у мастацкіх творах пісьменніка перасатвараецца ў лірычную памяць, у плынь свядомасці. Мінулае ў творах не столькі ўзнаўляецца, колькі аналізуецца, усведамляецца ў адзінстве з цяперашнім і будучым.

Крыніцы

1. Андраюк С.А. Біяграфія ў трагічным гістарычным кантэксце / С.А. Андраюк // Палымя. – 2007. – № 10. – С. 142-154.
2. Манн Ю.В., Тургенев и другие. / Ю.В. Манн. – М.: Российский государственный гуманитарный университет, 2008. – 638 с.
4. Мехаў У. Нельга не парадавацца / У. Мехаў // ЛіМ. – 1999. – 20 жніўня
5. Пташнікаў І.М. Выбраныя творы / І. Пташнікаў; уклад. прадм., камент. С. Андраюка. – Мінск: Беларуская навука, 2017. – 572.
6. Стральцова В.М. Шлях да сябе: Сучасная аўтабіяграфічная проза як сістэма / В.М. Стральцова. – Мінск: Беларус. навука, 2002. – 112 с.

Алексеевко Тетяна Николаевна

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Яценко Аліна Анатоліївна

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ТРУДНОЩІ ОВОЛОДІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ В АРАБСЬКИХ СТУДЕНТІ

У запропонованій статті розглядаються особливості викладання української мови в арабській аудиторії, труднощі, що виникають в арабських студентів під час оволодіння українською мовою; окреслені шляхи подолання негативного впливу рідної мови студентів на процес навчання української мови. Ключові слова: комплексний підхід, транспозиція, інфон, звуковий аспект.

Останнім часом в Україні суттєво збільшилася кількість іноземців, зокрема арабомовних, які отримують медичну освіту в закладах вищої освіти, тому існує актуальна проблема розробки комплексних підходів, методів і принципів навчання, спрямованих на підвищення рівня знань іноземних студентів під

час навчання української мови. Одним із комплексних підходів до навчання української мови є комунікативно-діяльний підхід, що містить принцип урахування рідної мови (мови-посередника). Зазначений принцип є особливо важливим для організації ефективного навчального процесу в мононаціональній групі передбачає порівняльне вивчення аспектів української та арабської мов (фонетики, граматики, лексики). Відомо, що під час перенесення (транспозиції) рідна мова допомагає засвоїти систему іноземної мови, а під час інтерференції мовний розвиток інофона гальмується. Проблеми інтерференції присвячені роботи багатьох дослідників (В. Алімов, У. Вайнрайх, Є. Верещагін, В. Клімов, Н. Любімова, Е. Хауген). Інтерференція охоплює усі можливі випадки відхилень від норм будь-якої з мов, які відбуваються в мовленні студентів у наслідок того, що вони знають більше однієї мови. На думку Е. Хаугена, інтерференція становить «випадки відхилення від норм мови, що з'являються в мовленні двомовних носіїв унаслідок знайомства з іншими мовами» (переклад наш – Т.А., А.Я.) [6, с. 65].

Найбільший вплив інтерференції спостерігається під час оволодіння арабськими студентами української фонетики та граматики. Слід підкреслити схожість і відмінності мовних систем обох мов, що потрібно враховувати в навчальному процесі. Про важливість порівняльного аналізу під час вивчення іноземної мови писали О. Ахманова, Г. Городілов, Є. Пассов, Л. Щерба, А. Чистякова.

Арабська є найпоширенішою семітською мовою. Арабська й українська мови належать до синтетичних флективних мов. Різниця полягає в характері флексій: в українській мові словотвір і словозміна – префіксально-суфіксальні, а в арабській – суфіксальні. Корінь слова в арабській мові звичайно складається з трьох приголосних – рідше двох, чотирьох або п'яти. Поєднання трьох приголосних має основний лексико-семантичний заряд, присутній в усіх дериватах; голосні слугують для словотвору й вираження граматичних зв'язків. Зазначені мови також розрізняються порядком слів у реченні. Українській мові притаманний порядок S – P – O (суб'єкт – предикат – об'єкт), арабська мова має інший порядок слів – V – S – O (дієслово – суб'єкт – об'єкт).

Арабська мова – це найбагатша з усіх семітських мов за складом приголосних. Склади в арабській мові завжди починаються з приголосного, причому тільки одного. Арабський алфавіт складається з 28 букв, які позначають на письмі приголосні звуки. Голосні звуки на письмі позначаються за допомогою спеціальних знаків. Букви пишуться справа наліво, тому й книги арабською мовою для українців незвичні – вони відкриваються з кінця. Усі слова пишуться з маленької літери, написання курсивне, тобто всі літери (за винятком деяких) повинні писатися разом. Вони пишуться по-різному залежно від місця у слові (багато букв мають чотири варіанти написання). Слово не можна перенести на інший рядок, необхідно вмістити його, не розриваючи зв'язок літер. Цей перелік особливостей можна продовжувати безкінечно, проте вже з наведеного очевидно, що картина арабського письмового світу абсолютно відрізняється від звичних для українців мовних норм. Правопис голосних дається арабським студентам нелегко, тому що в арабській мові на письмі позначаються тільки приголосні й довгі голосні.

Як показує досвід навчання, араби порівняно швидко оволодівають основними видами мовленнєвої діяльності, найперше усним мовленням, однак воно, як правило, містить значну кількість орфоепічних помилок. Наявні серйозні фонетичні порушення в усному українському мовленні арабськомовних студентів стосуються сприйняття та відтворення звуків української мови. Труднощі оволодіння звуковим аспектом українського мовлення зумовлені значними розбіжностями в фонологічних системах української та арабської мов. Тому виникає необхідність створення національно орієнтованої методики навчання вимови.

Засвоєння арабами фонетичних явищ української мови значною мірою ускладнене дією арабсько-української інтерференції та генетичними й типологічними розбіжностями української та арабської мов. Як відомо, українська мова належить до індоєвропейської сім'ї, а арабська мова – до семіто-хамітської сім'ї (семітська гілка). Українська мова налічує 33 літери, а арабська мова – 28 літер. Дослідниця Н. Василенко у своїй роботі [3] здійснила порівняльний опис фонемних систем української та арабської мов. Вокалізм арабської мови представлений шістьма голосними звуками: трьома довгими й трьома короткими монофтонгами – [a], [a:], [i], [i:], [u], [u:]. Їхня кількість збігається з кількістю голосних української мови, а якість – ні. Основна відмінність арабських голосних порівняно з українськими полягає в тому, що вони відрізняються за ознакою довготи звучання (приблизно вдвічі). Від короткого чи довгого звучання голосних арабської мови залежить лексичне значення слів. На відміну від української мови, голосні в арабській мові не впливають на вимову приголосних. Навпаки, тут голосні самі підлягають впливу приголосних. Тому залежно від характеристики приголосних голосні арабські фонемні реалізуються інваріантами, або залежно від їхньої позиції – як варіанти голосних. В обох мовах використовують одні й ті ж диференційні ознаки голосних: ступінь піднесення, ряд, огубленість. Однак в українській мові є таке поєднання диференційних ознак, якого немає в арабській мові: [o] – середній ступінь піднесення, задній ряд, огублений (в арабській мові звука із такими характеристиками немає); [a] – низький ступінь піднесення, задній ряд, неогублений (в арабській мові подібний звук належить до середнього ряду).

Система арабських приголосних налічує 28 фонем. В українській мові приголосних фонем 32, а звуків 45. Однак в українській мові наявні такі корелятивні пари, які не відомі арабській мові. Це співвідношення за акустичним враженням між свистячими і шиплячими звуками: |с| – |ш|, |с'| – |ш'|, |з| – |ж|, |з'| – |ж'|, |ц| – |ч|, |ц'| – |ч'|, |дз| – |дж|, |дз'| – |дж'|; за додатковою артикуляцією спинки язика – протиставлення за твердістю – м'якістю: |д| – |д'|, |т| – |т'|, |н| – |н'|, |л| – |л'|, |з| – |з'|, |с| – |с'|, |ц| – |ц'|, |дз| – |дз'|, |р| – |р'|. Передусім в арабській мові є фонем, які зовсім не відомі українській мові: міжзубні [з], [с] і зазубні або емфатичні [д], [т], [з], [с], які становлять опозицію приголосним звукам [д], [т], [з], [с] за додатковою тембровою артикуляцією. Є три фонем, які повністю збігаються в обох мовах: [г] (українська) та [х] (арабська) і [й] (українська) та [й] (арабська), [й] (українська) і [й] (арабська). Решта звуків мають часткові відмінності або повністю відрізняються.

Оскільки цілому ряду українських приголосних немає відповідників у арабській мові, можна припустити, що в українській вимові арабів, перш за все, будуть порушення диференційних ознак українських приголосних фонем. Разом із цим порушення виявляться не лише при відтворенні подібних фонем, а і при відтворенні нових, зовсім не відомих арабській мові.

У процесі навчання частину труднощів засвоєння звукової системи можна буде подолати, а інші орфоепічні невідповідності з різних причин (недосконала методика, індивідуальні особливості засвоєння) можуть закріпитися й стати стійкими. Опора на рідну мову дає як позитивні результати, так і негативні, тому перенесення певних навичок з рідної мови ми розглядаємо як об'єктивну реальність.

Величезну складність для арабомовних студентів (інофонів) становить відмінкова система української мови. Відомо, що в арабській мові існують відмінки, але їх в українській мові удвічі більше, кожен відмінок має свої закінчення і їх потрібно запам'ятовувати. Також відмінкові закінчення іменників, особових займенників і числівників відрізняються. Арабський знахідний відмінок часто відп. відає родовому, давальному й місцевому відмінкам української мови. Не співпадає в арабській і українських мовах дієслівне керування, різняться категорії перехідності-неперехідності. Вона значно ширше в арабській мові. Арабське дієслово має два часи: теперішньо- майбутній та минулий. Іменникові форми мають називний, родовий та знахідний відмінки (у деяких з них два останні за формою збігаються), чоловічий та жіночий роди, однину, двоїну та множину. В арабській мові розрізняють два основні типи речень: іменне та дієслівне. Ось чому під час вивчення дієслівно-відмінкової системи в арабській аудиторії значно виявляється негативний вплив інтерференції. Для арабської мови характерна відмінність між літературною арабською мовою й діалектами. Більшість арабських студентів, які приїхали здобувати освіту в Україні, як правило, краще володіють діалектами, ніж літературною мовою. Відомо, що в діалектах арабської мови відмінкові закінчення відсутні, хоча вони є в літературній арабській мові. Викладачі, які мають досвід роботи в арабській аудиторії, відзначають, що часто в мовленні арабських студентів відсутні закінчення, вони певною мірою не договорюють слова до кінця, «ковтають» закінчення. Це можна пояснити впливом інтерференції на всіх етапах оволодіння ними відмінковими формами.

Одним з найскладніших для арабських студентів на заняттях є вивчення дієслів. По-перше, через теоретичну складність, по-друге, через відсутність зазначеної граматичної категорії в арабській мові. У процесі розвитку арабської мови категорія виду була втрачена, у зв'язку з чим постійно розвивалася категорія часу, яка сьогодні представлена великою кількістю тимчасових форм. Мовленнєве спілкування, однак, вимагає введення поняття про види дієслова як можна раніше. Переклад дієслова з української мови арабською залежить від семантики й сенсу всього речення. Арабське дієслово має складну форму часів, за допомогою яких можна знайти відповідність видам в українській мові, наприклад, давноминулий час, що використовується в арабській мові в тих випадках, коли дія відбувається в минулому й закінчується до моменту настання іншої дії, а також слугує для вираження дії, що закінчилася до певного моменту мовлення. Під час перекладу українською мовою в цьому випадку вживається дієслово доконаного виду. Значення недоконаного виду арабським студентам можна пояснити, використовуючи минулий тривалий час, що позначає повторювану дію в минулому або тривалість дії [2]. Таким чином, порівняльний аналіз аспектуальності у представлених мовах полегшує засвоєння видів дієслів арабомовними студентами.

Із метою інтенсифікації та оптимізації навчання арабомовних студентів української мови, формування граматичної компетентності необхідно звертати пильну увагу на міжмовну інтерференцію, фонетичні та граматичні відмінності української та арабської мов, що допоможе уникнути помилок під час вивчення української мови арабськими студентами. Також під час навчання української мови доцільно використовувати навчальні посібники, де граматичні теми пояснюються рідною мовою студентів або мовою-посередником [7].

Джерела

1. Актуальні проблеми навчання іноземних студентів: матеріали XXII Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Дніпро, 2020. – 199 с.
2. Буров А.Г. Принцип учета особенностей родного языка (арабского, турецкого и языка-посредника (английского, французского) при обучении видам глагола иностранных учащихся на подготовительном факультете / А.Г. Буров // Викладання мов на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. – Х.: ХНУ. – 2001. – Вип. 5. – С. 35-37.
3. Василенко Н.В. Компаративний аналіз фонемної системи української та арабської мов // LANGUAGE: Codification-Competence-Communication. – 2019. – Вип 1. – С. 4-87 [Електронний режим]. – Режим доступу: <http://movacom.chdtu.edu.ua/article/download/16499/1726363>.
4. Рибалкін В.С. Арабська мова // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт] / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. [Електронний режим]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=43150
5. Ушакова Н.І. Концепція мовної підготовки іноземних здобувачів вищої медичної освіти (Модель 1 – англomовна форма навчання) / Н.І. Ушакова, Т.М. Алексєєнко // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. –Х: ХНУ, 2019. – Вип.34. – С. 219-236.
6. Хауген Э. Языковой контакт / Э. Хауген // Новое в лингвистике. –Вып.6. – М., 1972. – С. 61-80.

Кохановська Катерина Володимирівна
Харківська державна академія культури
 Науковий керівник: Кучина Валентина Федорівна
 Харківська державна академія культури

**«НАТАЛКА ПОЛТАВКА» ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО –
 НАРОДНЕ НАДБАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ⁶**

У статті написано про створення легендарної української п'єси «Наталка Полтавка», яка була написана Іваном Котляревським. Стаття наповнена цікакими фактами та висловами відомих людей. Ключові слова: театр, пацієнта, творчість, Наталка Полтавка, Котляревський І.

Театральна діяльність – одна з найцікавіших сторінок біографії Івана Котляревського. Ставши директором полтавського театру, Іван Котляревський був невдоволений репертуаром театру. Саме тому він написав п'єсу з народного життя Наталка Полтавка, яка стала театральним шедевром. Відомо, що п'єса Іваном Котляревським написана до 1819 року, проте точної дати її створення не залишилось.

«Наталка Полтавка» – один з найперших художніх творів, який був написаний українською живою народною мовою, якою вона була в ті часи на Полтавщині. Мова персонажів індивідуалізована: у Наталки та Петра вона пісенна, поетична, у Возного та Виборного – перекручена, смішить своєю напускною вченістю. Коли Возному бракує слів, він заповнює прогадини «безсмертним» висловом «теє то як його».

Котляревський вперше в новій українській літературі вводить образ жінки-страдниці – мати Наталки, Терпилиха, що своєрідно відображається у її імені. За жанром «Наталка Полтавка» – соціально-побутова драма, глибоко національна характерами й естетичною формою, перший твір нової української драматургії, у якому поєдналися ознаки сентименталізму та просвітницького реалізму. Іван Котляревський так визначив жанр: «Опера малоросійська у двох діях», що передбачає багато музики та пісень.

Літературознавці стверджують, що поштовхом до написання п'єси для Котляревського стала невдача п'єси «Козак-стихотворец» Олександра Шаховського, у якій було неправдиво зображено тогочасне українське сільське життя. Шаховський був погано ознайомлений з реальним побутом українців, тому допустився багатьох помилок, тому полтавчани були надзвичайно розчаровані у його виставі.

Наталка Полтавка – це перший драматичний твір нової української літератури. Не випадково Іван Карпенко-Карий назвав п'єсу «праматір'ю українського народного театру».

На вітчизняній сцені «Наталка Полтавка» тривалий час вважалася найбільш репертуарним спектаклем. Його незмінно супроводжували аншлаги. Одноійменна опера, що її за мотивами п'єси написав Микола Лисенко, стала класикою українського оперного мистецтва.

Першою роль Наталки виконувала артистка Полтавського театру Катерина Нальотова. Майстерною грою відзначалися актори М. Щепкін, корифеї українського театру: М. Кропивницький, М. Старицький, І. Карпенко-Карий, М. Садовський, П. Саксаганський. Образ Наталки відтворила неперевершена М. Заньковецька, пізніше М. Садовська-Барілотті, О. Петрусенко.

Більше ніж за 200 років існування популярність славетної п'єси не спадає. Мати її в репертуарі — гордість багатьох українських театрів.

⁶ Перша публікація автора